

Доцільно зазначити, що викладач має добре знати не тільки навчальну дисципліну, яку він викладає, але й бути компетентним в інших галузях науки, що мають інтегративні зв'язки та точки перетину з цією дисципліною. Водночас, викладач має добре усвідомлювати можливості, інтереси та бажання своїх студентів – майбутніх соціальних працівників.

Висновки та перспективи подальшого розгляду. Використання методу проектів у навчально-виховному процесі заохочує і підсилює прагнення до навчання з боку майбутніх соціальних працівників, оскільки воно: є особистісно-орієнтованим; використовує низку дидактичних підходів; має високий рівень мотивації, що сприяє зростанню інтересу і залученню до роботи по мірі її виконання; підтримує реалізацію педагогічних завдань у когнітивній та психомоторній сферах на всіх рівнях: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез; надає змогу вчитися на власному досвіді та на конкретному досвіді інших учасників за визначеною темою. Виходячи з цього, існує об'єктивна необхідність подальшого розгляду цього питання.

Список використаних джерел:

1. Баялігіна І.А. Соціально-економічні та національні передумови застосування активних методів навчання в освіті / І.А. Баялігіна // Вища і середня педагогічна освіта. – К., 1993. – №16. – С. 51-56.
2. Козлова Г. За технологіями активного навчання / Г. Козлова // Вища освіта України. – 2002. – №2. – С. 42-45.
3. Полуніна О.В. До проблеми психологічного забезпечення інноваційного навчання у ВНЗ освіти / О.В. Полуніна // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №2-3. – С. 133-134.
4. Сас Н. Застосування активних методів викладання і вивчення навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу / Н. Сас // Орієнтири соціальної педагогіки. – 2001. – №5. – С. 35-37.
5. Сметанський М.І. Методологічні засади активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів / М.І. Сметанський // Шлях освіти. – К., 2000. – №4. – С. 9-13.

References:

1. Balyagina I.A. Sotsialno-ekonomichni ta natsionalni peredumovy zastosovannya aktyvnykh metodiv navchannya v osviti / I.A. Balyagina // Vyshcha i serednya pedagogichna osvita. – K., 1993. – №16. – S. 51-56.
2. Kozlova G. Za tekhnolohiyamy aktyvnogo navchannya / G. Kozlova // Vyshcha i serednya pedagogichna osvita. – 2002. – №2. – S. 42-45.
3. Polunina O.V. Do problem psikhologichnogo zabezpechennya innovatsiyynogo navchannya u VNZ osvity / O.V. Polunina // Praktychna psikhologiya ta sotsialna robota. – 2003. – №2-3. – S. 133-134.
4. Sas N. Zastosovannya aktyvnykh metodiv vykladannya i vuvchennya navchalnykh dystsyplin psikhologo-pedagogichnogo tsykladu / N. Sas // Oriyentyry sotsialnoyi pedagogiky. – 2001. – №5. – S. 35-37.
5. Smetanskyi M.I. Metodologichni zasady aktyvizatsiyi navchalno-piznavalnoyi diyalnosti studentiv / M.I. Smetanskyi // Shlyakh osvity. – K., 2000. – №4. – S. 9-13.

УДК 378.046-021.68-051:821

Л.В. Чумак

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ ДИДАКТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ К.Д.УШІНСЬКОГО

Анотація. У статті висвітлюються педагогічні основи розвитку професійної майстерності вчителя світової літератури в системі дидактичних положень Ушинського К. Розглядаються зміст і спосіб трансляції матеріалу навчальних книг видатного педагога, які не тільки забезпечують синтез природних, соціальних, предметних і екзистенціальних утворень життєвого світу школяра, а й визначають конструктивні шляхи сприйняття та розуміння дитиною складності світу, людського життя, активність і смисли її діяльності, що навчають, виховують і духовно розвивають учня. На основі ідей великого дидакта щодо покращення педагогічної праці вчительською визначаються важливі аспекти акме-траєкторії професійного зростання вчителя світової літератури.

Ключові слова: «Рідне слово», вчительська промова, логічність, активна і пасивна увага, індукція, дедукція, акме-траєкторія професійного зростання вчителя світової літератури.

Chymak L. Pedagogical Bases of Development of Professional Skill of A Teachers Of World Literature In The System Of Didactical Theses of Ushinsky K.D.

The article outlines pedagogical bases of development of professional skill of a teachers of world literature in the system of didactical theses of Ushinsky K.D. for perspective of further inculcation of mentioned pedagogical ideas in working out theoretical and methodological principles of development of a teachers of world literature in the system of postgraduate education. It is used historical, analytical, methods and method theoretical analysis in the field of history of pedagogics. It is examined the content and the way of transmission of material of teaching book of outstanding pedagogue that are not only guarantee synthesis of natural, social, subject and vital experience of life's world of schoolboy but determine constructive ways of perception and understanding by child complexity of a world people's life, activity and senses of its approaches that teach, up bring and spiritually develop pupil. On the base of ideas of a great didact concerning improvement of pedagogical work of a teacher-philologist it is determined important aspects of professional growth of a teacher of world literature. Novelty of research is in outlining of fundamental theses of great pedagogue concerning professional status of a teacher-philologist for possibility further project work of acmeological trajectory of development of professional skill of teachers of world literature in the system of postgraduate education literature as objective need of educational practice among specialists of high level.

Key words: Native word, teacher's speech, logicity, active and passive attention, induction, deduction, acmeological trajectory of professional growth of a teachers of world literature.

Повернення наукової думки до педагогічних ідей українських просвітителів, зокрема до педагогічної спадщини К.Д.Ушинського зумовлено процесом відродження національної культури й освіти. Ми поділяємо думку Кузьменка В., який уважав, що «основою для визначення змісту освіти завжди були фундаментальні образи певної історичної епохи, а вже на них накладалися образи наукових, художніх, міфічних, релігійних, технічних уявлень. Тому можна стверджувати, що у будь-який історичний період розвитку людства зміст освіти дітей визначався на основі наявних у людей знань – побутових, наукових, релігійних, філософських та ін.» [3, с. 263].

Ідеї педагога-демократа, мислителя, громадського діяча, творця стрункої педагогічної системи не тільки відкрили нові шляхи розвитку педагогічної науки, а й підняли її на якісно новий щабель, який сприяє її розвитку. Надбання, педагогічний досвід і творча спадщина видатного дидакта й педагога-методиста, одного з основоположників педагогічної науки та народної школи сприяють розвитку педагогіки й вітчизняної освітньої системи і в умовах сьогодення. Праці великого українського педагога складають особливий, надзвичайно плідний період розвитку теорії і практики освіти.

Світоглядні, філософські, психологічні й педагогічні погляди творчої спадщини Ушинського К.Д. досліджували

Ананьев Б., Гончаров М., Данилов М., Лордкипанідзе Д., Мединський С., Чавдаров С. та ін. Педагогічні погляди великого вчителя в контексті проблем сучасної освіти висвітлювали Азаров Ю., Гребенкіна Л., Малькова І., Чистяков В. та ін.). Окремі методичні аспекти розвитку мовлення дитини в педагогічній теорії Ушинського К. розглядали Бобилев Б., Піменова Т., Соболева О., Чернова Л. та ін.

Метою статті є висвітлення педагогічних основ розвитку професійної майстерності вчителя світової літератури в системі дидактичних положень Ушинського К. для перспективи подальшого впровадження вказаних педагогічних ідей у розробку теоретичних і методичних засад розвитку професійної майстерності вчителя світової літератури в системі післядипломної освіти. Завданнями її є вивчення спадщини фундаментальних положень великого дидакта щодо професійності вчителя-словесника. Використано історико-аналітичний метод і метод теоретичного аналізу в галузі історії педагогіки з метою розкриття сутності й особливостей вказаної педагогічної конструкції з орієнтацією на прогноз подальшого якісного результату процесу розвитку професійної майстерності вчителя світової літератури в системі післядипломної освіти. Новизна дослідження полягає у висвітленні фундаментальних положень великого дидакта щодо професійності вчителя-словесника для можливості подальшого проектування акме-траєкторії означеного феномену як об'єктивної потреби освітньої практики у фахівця високого рівня.

Підкреслюючи особливу роль вчителів літератури словами: «Ми вважаємо, що ... на викладачі ... словесності лежить обов'язок огляду всіх придбаних дітьми знань та приведення їх у струнку логічну систему, тому що ... слово є саме тим духовним одягом, в який повинно зодягнутися всяке знання, щоб зробитися правдивою власністю людської свідомості» [7, с. 333], видатний педагог попереджав саме вчителів філологів, що «ні в чому, може бути, односторонній напрям знань і мислення так не шкідливий, як у педагогічній практиці... Односторонній філолог ще менш здатний бути хорошим вихователем, ніж односторонній фізіолог, економіст, історик. Чи не однобічність філологічної освіти, яка переважала до новітнього часу у всіх школах Західної Європи, пустила в хід незліченну кількість чужих, погано переварених фраз, які, обертаючись тепер між людьми, замість дійсних, глибоко усвідомлених ідей, ускладнюють оборот людського мислення, як фальшива монета ускладнює обороти торгівлі ... Ми не оскаржуємо великої користі філологічної освіти, але показуємо тільки шкоди його однобічності. Слово добре тоді, коли воно вірно виражає думку; а вірно виражає воно думку тоді, коли виростає з неї, як шкіра з організму, а не надається, як рукавичка, що пошита, з чужої шкіри ... Мова, звичайно, є один з могутніших вихователів людини, але воно не може замінити собою знань, видобутих прямо з спостережень і дослідів» [1, с. 10].

Отже, розвиток у педагога вміння бачити розумовими очима всі предмети своєї думки разом в центрі всіх їх відносин, та одночасне ведення декількох змістових ліній на уроці, з нашої точки зору, є дуже важливим аспектом акме-траєкторії професійного зростання вчителя світової літератури.

У час, коли художня творчість в якості навчального матеріалу ігнорувалося, вчений відкрив шлях у школу кращим літературним зразкам та фольклору, передавши різноманіття навколишнього світу. На нашу думку, одним з кращих дидактичних ресурсів, що сприяє розвитку професійної майстерності сучасного вчителя світової літератури, можуть слугувати представлені у книжках «Рідне слово»: «366 прислів'їв і приказок, 62 загадки, 51 басенка й жарг, 32 народні казки, 22 народні пісні, 7 скоромовок, а також безліч творів, у тому числі й своїх, близьких за змістом і формою до народних» [4, с. 206], та спеціально написані

вченим «ділові» статті науково-популярного та художнього характеру, вірші й оповідання поетів і письменників та групи слів і фрази, які визначають основну лінію логічного руху матеріалу. Хоча в них викладено «... уривками найголовніші правила початкового навчання» [8, с. 225], проте внутрішньою формою і джерелом розвитку професіоналізму вчителя-словесника виступають духовний архетип «слово» і мова, які містять у собі філософський та художньо-естетичні образи, логіку й спосіб мислення, творчість, ціннісно-сміслові інтенції і досвід емоційного ставлення фахівця до своєї професійної діяльності, до дитини і себе самого. «Розвиток «дару слова» засобами мови як духовного явища, осягнення слова через відкриття його нескінченних таємниць виступає основним механізмом формування у дитини цілісної картини світу» [5, с.4].

Отже, з нашої точки зору, у вищезазначених навчальних книгах змістом матеріалу і способом його трансляції не тільки забезпечується синтез природних, соціальних, предметних і екзистенціальних утворень життєвого світу школяра, а й визначаються конструктивні шляхи сприйняття та розуміння дитиною складності світу, людського життя, активність і смисли її діяльності, яка навчає, виховує й духовно розвиває учня.

Свою позицію щодо вчительської промови Ушинський окреслив наступним чином: «Педагогічна розповідь не тільки повинна відрізнятися цікавістю, як і всяка інша, а й укласти в собі ще чисто педагогічні якості: вона повинна бути такою, щоб легко відображалася в голові дітей; щоб дослухавши розповідь до кінця, дитя пам'ятало його середину і початок; щоб подробиці не затемнювали головного і щоб головне, будучи позбавлене подробиць, не виявилось сухим» [8, с.231]. Стверджуючи, що «основа розумної, чисто людської мови полягає у вірному логічному мисленні, а вірне логічне мислення ... виникає не з чого іншого, як з вірних і точних спостережень» [8 с.230], Ушинський акцентує тісний зв'язок розвитку мислення й мовлення, вказуючи, що «та мова хороша, яка виражає саме те, що має висловити: ні більш, ні менш. Всякі прикраси промови, що не мають відношення до її змісту, тільки псуєють її ... » [8, с.230]

Проте, видатний педагог уважав, що «всяке цікаве для дітей вчення, читання, розповідь сприяє розвитку пасивної уваги. Але одної пасивної уваги ще недостатньо, і навіть розвинена передчасно надмірно і без сприяння активної уваги ... вона може перетворитися на хворобливий стан душі, яка робиться якоюсь безсилою, лінійною, вимагає безупинно подразнення цікавими розповідями або цікавим читанням, не може закрити своїх дверей, не може заглибитися в себе і залишитися наодинці сама з собою, не може з себе нічого самостійного викликати і проводити саме пасивне життя... Пробуджуючи інтереси до навколишнього в душі дитини, і особливо інтереси до слухання цікавих розповідей, ми повинні остерігатися, щоб не перейти межу розсудливості і не знесилити дитячу душу, годуючи її тільки цікавим для неї і не збуджуючи її до самостійної діяльності, яка насамперед виражається в активній увазі» [8, с.226]. На думку науковця, вчителю «повинно робити вчення цікавим для дитини, але в той же час має вимагати від дітей точного виконання і нецікавих для них завдань, що не відхиляючись занадто ні в ту, ні в іншу сторону, дає їку пасивній увазі і вправляє активну, яка, хоч і слаба в дитині, але може і повинна розвиватися й міцніти від вправи» [8, с.22].

Отже, одним із пріоритетних аспектів професійної майстерності вчителя світової літератури є образність розповіді вчителя, що допомагають встановити увагу школярів

Не остається поза увагою Ушинського і такий важливий аспект розумової діяльності учня, як мислення, що, на думку вченого починається з спостереження: «Якщо вчення має претензію на розвиток розуму в дітях, то він пови-

нен вправляти їх здатність до спостереження» [8, с.226]; «головну мету наочного навчання складає вправління спостережливості, логічності й вміння виражати в словах своєї спостереження та логічні з них висновки» [8, с. 325].

Отже, враховуючи вищевказане, з нашої точки зору, для оптимізації процесу викладання літератури у характеристиках педагогічної розповіді вчителя доцільними є такі аспекти, як логічність, чіткість, зрозумілість, лаконічність.

Великий дидакт наполягав, що «хороший педагог, перш ніж повідомити яке-небудь відомість учням, обміркує: які асоціації по протилежності або за подібністю може вона скласти з відомостями, які вже укорінилися в головах школярів, і, звернувши увагу учнів на подібність або відмінність нової відомості зі старими, міцно вплете нову ланку в ланцюг старих, а потім навмисне підніме старі ланки разом з новими і тим самим зміцнить міцніше нові асоціації» [9, с. 43].

Розуміючи виникнення самостійних думок, зусиль, спроб проявом розумових сил дитини, котрі органічно розвиваються, вчений зауважує, що «я ніяк не хочу сказати, що дитя не треба було привчати до самостійної передачі своїх думок у самостійно вироблені фрази. Це необхідно, і притому з самого початку вчення; але вчитель повинен усвідомлювати труднощі цього, вже творчого процесу, всю бідність дитячого запасу в словах і виразах і, отже, вправляти в цьому дитя поступово, збагачуючи його в той же час затвердженими, але добре усвідомленими словами і виразами. Одне так само необхідно, як і друге» [9, с.143].

Дії щодо «пробудити розумові здібності учнів до самодіяльності і передачі їм звичку до неї» Ушинський визначає операціями індукції та дедукції, вважаючи, що під всяку індукцію вноситься значна кількість раніше утворених понять, які раніше були результатами самостійних індукцій. «З цього ... педагог повинен вивести, як важливо покласти вірні основні поняття в душу дитяті, як важливо навчити його спостерігати, не вносячи в свої спостереження ні найменшої помилкової думки, і як важливо, нарешті, щоб напередодні всіх наук стояла неупереджена логіка, що висловлює ті поняття, що вносяться людиною позитивно в кожен її досвід, в кожне спостереження і в кожну індукцію» [9, с. 417].

Отже, з нашої точки зору, вчителю світової літератури бажано спрямовувати подачу навчального матеріалу переважно у векторі індуктивного шляху, проте пам'ятаючи, що «всяка індукція неодмінно спирається на те чи інше узагальнення, яке є результатом попередньої індукції» [2, с. 121].

Великий дидакт був впевненим, що «згідно послідовному розвитку спочатку механічної пам'яті, потім розумової і, нарешті, духовної, вчення має давати спочатку переважно (не виключно) їжу для першої, потім для другої і, нарешті, для третьої. Звичайно, передбачається саме собою, що вихователь приймає людину за цілісний організм і, збагачуючи механічну пам'ять слідами асоціацій, водночас вправляє розум цими асоціаціями та підготовлює матеріал для майбутнього розвитку дитяти. Точно так само, розвиваючи розсудок вихованця, вихователь, з одного боку, зв'яже цей розвиток зі слідами механічної пам'яті, не перестаючи її збагачувати, а з іншого боку, спрямує розумові комбінації до породження ідей, що рухають вперед духовний розвиток юнака. В юності ідея повинна зробитися головною духовною їжею людини: вона повинна збуджувати і розумові комбінації та форми їх виразу в механічній пам'яті. Для такого розвитку юність, завжди вже за природою ідеальна, дасть і силу і родючий ґрунт» [6, с. 346].

Отже, вчителю-майстру світової літератури бажано приймати до уваги, що поряд із творчою складовою навчання, Ушинський рекомендує на забувати і про існування механічної пам'яті. Адже розвинена пам'ять і дієва уява є неодмінними супутниками творчого мислення.

Загальним правилом щодо повторення, яке займає не однакове місце в навчанні дітей у різних класах, видатний педагог уважав: «Чим менше вік учня, тим частіше слід вдаватися до повторення, тому що перші сліди науки вкорінюються набагато важче наступних» [6, с. 345]. У вказаному контексті великий дидактик розглядає роль свідомих і звичних, механічних звичок, навичок в навчанні, нерозуміння природи яких часто призводило педагогів до численних помилок і суперечностей: «Не тільки у вихованні характеру, але також і в утворенні розуму та в збагаченні його необхідними знаннями нервова сила звички, тільки в іншій формі, у формі навичку, який має першорядне значення. Всякий, хто вчив дітей читання, письма та початків наук, зауважив, без сумніву, яку важливу роль відіграє при цьому навик, що здобувається учнями від вправління і мало-помалу вкорінюється в його нервовій системі у формі рефлексивних несвідомих або напівсвідомо рухів» [9, с. 135].

На нашу думку, ефективності викладання світової літератури сприятиме постійна робота вчителя щодо розвитку свідомості школярів із домаганням поступового перетворення процесу читання й бачення змістових ліній учнями в їх навик, звільнення свідомості та волі дитини для інших, більш високих видів розумової діяльності, що підтверджується словами великого дидакта: «Здатність до постійної розумової діяльності в одному напрямку є одною з найважливіших умов усякого вчення, але здатність ця розвивається помалу, поступово; а передчасними надмірними зусиллями ви можете тільки підірвати цей розвиток і помітите, що дитя не тільки перестане йти вперед, але як би посується назад, ніби в душі його лопнула якась занадто натягнута струна. Привчайте ж дитину до постійності діяльності в одному напрямку, але привчайте обережно, потроху» [8, с. 230].

Отже, з нашої точки зору, і при будіванні особистістю акме-траєкторії професійного зростання вчителю літератури також бажано пам'ятати, що «в кожному слові, яке ми вимовляємо, в кожному русі руки при письмі, у всякій майстерності є своя частка навичку, частка рефлексу. Більш-менш вкоріненого. Якщо б людина не мала здібності до навички, то не могла би просунути ні на один шабель у своєму розвитку, затримувана безперестанку незліченними труднощами, які можна подолати тільки навичкою, звільнивши розум і волю для нових робіт і для нових перемог» [9, с.135].

Думка Ушинського, що «ми маємо ще мету, як у цій частині «Рідного слова», так і в інших, привчити дитя до самостійної роботи та самостійної бесіди з книгою, яка перед ним розкрита. Привчити дитину до розумної бесіди з книгою й заохотити до такої бесіди – є, на нашу думку, одним з найважливіших завдань школи», з нашої точки зору, чітко окреслює не тільки один із векторів професійної діяльності вчителя світової літератури, а й одну з найважливіших ідей дидактики.

Вчений наголошував також на необхідності навчити школяра застосовувати набуті знання на практиці: «Слушати ж виховання має брати середній шлях: повинно збагачувати людину знаннями, і, в той же час, привчати її користуватися цими багатствами; а так як воно має справу з людиною, котра зростає і розвивається, розумові потреби якої все розширюються і розширюватимуться, то повинно не тільки задовольняти потребам справжньої хвилини, але і робити запас на майбутній час» [6, с. 346].

Таким чином, цілісна картина професійного зростання вчителя-словесника у вченні Ушинського К., на нашу думку, є науковою моделлю системного уявлення про нескінченність і сили розвитку педагога-майстра й «живою», динамічною, відкритою системою наукових, художньо-естетичних образів і афективно-сміслових установок. Рушійну силу процесу розширення меж педагогічної майстерності вчителя мови та літератури в педагогіці

К.Д.Ушинського складає «витворююча ідея» розвитку і вдосконалення його цілісної акме-траєкторії.

Перспективними подальшими науковими розвідками в означеному контексті, з нашої точки зору, можуть бути дослідження використання ідей великого дидакта у сучасному загальноосвітньому навчально-виховному закладі.

Список використаних джерел:

1. Волкович В. А. Национальный воспитатель Константин Дмитриевич Ушинский / В.В. Волкович – М.; СПб., 1913. – 235 с.
2. Данилов М.А. Дидактика К.Д. Ушинского / Под ред. действ. Члена АПН РСФСР Е.Н. Медынского. – М.; Л. : Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – 172 с.
3. Кузьменко В.В. Видатні вітчизняні педагоги минулого про зміст освіти в дошкільних закладах / В.В. Кузьменко // Педагогічний альманах. – 2011. – № 11. – С. 263-268.
4. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки : навч. посібн / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович – К. : Знання, 2006. – 447 с.
5. Медведева Н.Г. Формирование целостной картины мира у ребенка на начальной ступени обучения в педагогической системе К.Д. Ушинского : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н.Г. Медведева. – Курск, 2009. – 20 с.
6. Ушинский К.Д. Главнейшие черты человеческого организма в приложении к искусству воспитания. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии / К.Д. Ушинский // Собр. соч.: В 11-ти т. – М.; Л. : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1949. Т. 8. – С.341-347.
7. Ушинский К.Д. О первоначальном преподавании русского языка / К.Д. Ушинский Собр. соч. : В 11-ти т. – М.; Л. : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1948. Т. 5. – С. 333-356.
8. Ушинский К.Д. Руководство к преподаванию по «Родному слову» (Приложение к практической грамматике) / К.Д. Ушинский // Собр. соч.: В 11-ти т. – М.; Л.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1949.Т. 7. – С. 225-241.
9. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии / К.Д. Ушинский // Собр. соч.: В 11-ти т. –М.; Л.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1949.Т. 1. – С. 775.

УДК 378

О. Шаурман, Л. Тернавська

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГНУЧКОСТІ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування такої якості знань, як гнучкість. Автори визначають її як доцільне варіювання способів дій, а також зміну способів дій, що перестають бути ефективними. У статті підкреслюється, що важливо передумовою формування гнучкості знань студентів є досвід оволодіння розумовими операціями в умовах проблемної ситуації. Дослідники стверджують, що для якісної підготовки майбутнього фахівця необхідно включати у зміст дисциплін такі ситуації, що можуть виникнути за будь-яких професійних обставин, і, таким чином, будуть сприяти формуванню гнучкості знань студентів.

Ключові слова: професійна підготовка, гнучкість знань, якість знань, професійні знання.

Shaurman H., Ternavskaya L. Ensuring the Flexibility of Students' Knowledge at the English Classes.

The article is devoted to the problem of such a quality of knowledge formation, as flexibility. The authors define it as an expedient variation of ways of actions, and also change of ways of actions, which stop to be effective ones. In a context of the researches made by A. Matyushkin, Ya. Ponomarev, Yu. Kulyutkin, G. Sukhobskaya which define the main components of creative thinking, which at the same time are indicators of manifestation of the flexibility of thinking In this article the authors prove that the main distinction between the flexibility and the efficiency of knowledge. The efficiency characterizes exact knowledge of methods of application for certain cases and the ability to realize them in typical situations. The flexibility of knowledge is caused by the ability to find the knowledge necessary at present way of activity, to turn it for a special case and the ability to create a new way, to combine known knowledge into the new one. In this article the researchers emphasize that experience of mastering by cognitive operations in the conditions of a problem situation is the important prerequisite of students' flexibility knowledge formation. The researchers claim that for high-quality training of future expert it is necessary to include such situations which can arise in any professional circumstances. They underline the necessity to include such situations in the content of disciplines, as they will promote the formation students' flexibility of knowledge. The authors claim that knowledge formation in educational process provides the opportunity to future experts to find optimum solutions in new non-standard situations in the course of professional activity. In the article the examples of situations for classes of foreign language, which were used at Berdyansk University of Management and Business are described. These situations imitate various future professional situations and allow to be mentally engaged in participants of group different business - from a farm, to the owner of gas station, popular cafe or fashionable boutique, and, thus, provide such quality of knowledge, as flexibility. In research the efficiency of use of so-called methods of business stimulation at the classes of a foreign language is proved.

Key words: vocational training, flexibility of knowledge, quality of knowledge, professional knowledge.

Постановка проблеми. Освіта, віддзеркалюючи соціально-економічні запити, стає вагомим ресурсом у конкуруючому ринковому суспільстві, що пришвидшує інноваційний поступ. З огляду на такий стан речей, сучасний фахівець будь-якої сфери має бути мобільним, інформованим, критично і творчо мислячим. Вищий навчальний заклад не може дати випускникові «готових рецептів» як діяти за певних виробничих обставин, він повинен підготувати випускника до творчого використання набутих знань. Таким чином, загострюється проблема забезпечення якості знань студентів ВНЗ. Крім того, актуальність посилюється існуючою суперечністю між існуючими кваліфікаційними вимогами до фахівців та потребою сучасного ринку праці в екстрафункціональних кваліфікаціях (професійна мобільність, оперативність, гнучкість, винахідливість, конкурентоспроможність тощо).

Аналіз публікацій. Так, І. Лернер [1] до показників якості знань відносить: повноту і глибину, систематичність і системність, оперативність і гнучкість, згорнутість і розгорнутість, усвідомленість і міцність. Для нашого дослідження представляє інтерес така якість знань, як гнучкість,

що виявляється в готовності особистості до самостійного знаходження варіативних способів застосування знань при зміні ситуації або різних способів у одній і тій же ситуації.

Питанням гнучкості у сучасній психології приділяють увагу вчені, які досліджують проблеми творчості та здібностей (Дж. Гілфорд, П. Торренс, М. Акімова, І. Борзенкова, Т. Галич та інші).

У дослідженнях зарубіжних психологів (Д. Левін, К. Гольдштейн, А. Басс, Р. Кеттел, Х. Вернер та інші) поняття «гнучкість» визначається як властивість, що протилежна ригідності. Вони визначають ригідність як нездатність до нової діяльності, стереотипність поведінки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що це поняття розглядається дослідниками з різних позицій:

- гнучкість здатність відмовитися від наявного способу дії на користь іншої більш економічної (К. Шаїе);
- гнучкість як швидкий, легкий перехід від одного класу предметів і явищ до іншого (Дж. Гілфорд);
- гнучкість уключає також швидкість переходу від свідомості до роботи на рівні підсвідомості (Р. Кеттел);